

РИНКОВІ ТА НЕРИНКОВІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЗООЛОГІЧНИХ ПАРКІВ

Жупаненко А.В.

Одеський національний економічний університет

У статті розглянуті поняття «зоологічний парк» та його основні задачі. Проведена систематизація ринкових та неринкових чинників розвитку сучасних зоопарків. Проаналізований їх вплив на діяльність зоологічних парків України.

Ключові слова: зоологічний парк, ринкові чинники розвитку, неринкові чинники розвитку, галузь туризму та рекреації, природно-заповідний фонд.

Постановка проблеми. Зоологічні парки як суб'єкти підприємницької діяльності знаходяться на етапі трансформації від природоохоронної до рекреаційно-туристської діяльності, що спричинене, в першу чергу, необхідністю збільшення валових доходів від відвідувань. Тому, нагально необхідним є глибоке розуміння та аналіз чинників що стимулюють або стримують їх розвиток в сучасній економіці. Перелічені аспекти актуальності й визначили тему і напрям дослідження даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню зоологічних парків присвятили свої роботи вчені та практики різних сфер життєдіяльності суспільства: економісти, зоологи, екологи, філософи, соціологи, педагоги. Зокрема, значної відомості набули праці фахівців з туризму – В. Фроста [3], М. Шаклі [7], К. Хеджинботом [6] та ін. Проблеми ефективної діяльності зоологічних парків висвітлили в своїх роботах С. Фуллер [4], А. Бедворз та А. Бриман [2], К. Грант [5], тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій про діяльність зоологічних парків, досі залишаються недостатньо дослідженими економічна сутність, інвестиційна привабливість, конкурентоспроможність, а також ринкові та неринкові чинники, що стимулюють або стримують їх розвиток.

Мета статті. Головною метою даної роботи є всебічний аналіз ринкових та неринкових чинників розвитку зоологічних парків та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу. Зоопарки – це підприємства, які утримують в неволі диких тварин з метою їх демонстрації, вивчення, збереження, відтворення та публічного показу.

Будь-який зоологічний парк як суб'єкт господарювання має складну внутрішньо-організаційну структуру, що є результатом виконання таких задач:

- утримання колекції диких тварин (проведення зоотехнічних та ветеринарних заходів) та проведення науково-дослідної роботи на базі зоологічного парку з участю в міжнародних та національних програмах збереження тварин;

- утримання території, в тому числі облаштування експозиційної зони, в якій утримуються тварини, та рекреаційної, в якій створюються умови для відпочинку відвідувачів;

- провадження рекреаційно-туристської (надання відвідувачам основних і додаткових послуг) та культурно-освітньої діяльності (створення умов для отримання знань про тваринний світ в зоологічному парку) [3, с. 128].

На основі вищенаведених задач в науковій літературі одночасно існує три суперечливих уявлення щодо призначення зоологічного парку, а саме: природоохоронна територія, музей чи тематичний парк (рис. 1).

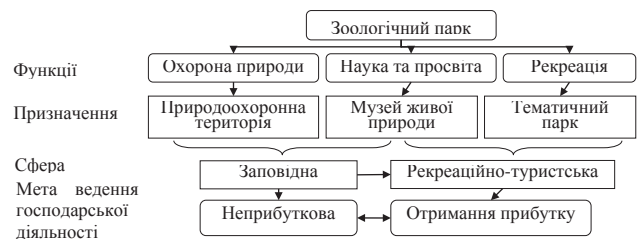

Рис. 1. Функції, призначення, сфери діяльності та цілі ведення господарської діяльності зоологічними парками

Джерело: авторська розробка [1, с. 44]

Очевидно, що розвитку туризму та рекреації передувало та сприяло саме природоохоронне призначення цих установ. Однак сьогодні саме функціонування цих установ в туристичній галузі дозволяє їм отримувати значні доходи, в той час як сфера охорони природи не ставить перед ними за мету отримання прибутку, а лише збереження біорозмаїття колекції тварин.

Сьогодні нагальною є необхідність визначення адекватної системи управління та відомого підпорядкування цих установ. Зазначимо, що на даний момент в Україні, фактично відсутній механізм обліку зоологічних парків. Міністерство екології та природних ресурсів веде облік лише об'єктів природно-заповідного фонду (13 об'єктів ПЗФ), а Міністерство культури, відповідно, – лише закладів, що безпосередньо знаходяться в його підпорядкуванні (7 зоопарків загальнодержавного значення). Загалом, за нашими приблизними оцінками в Україні сьогодні діє понад 50 стаціонарних зоологічних парків.

На діяльність зоологічних парків впливає велика кількість різноманітних чинників, які умовно можна розділити на ринкові та неринкові (рис. 2).

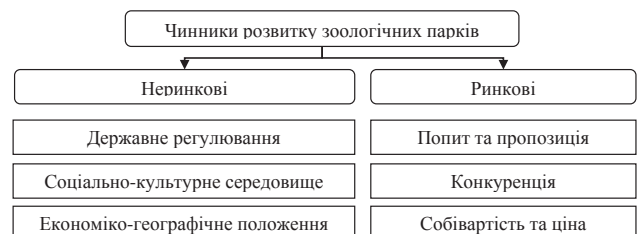

Рис. 2. Чинники розвитку сучасних зоопарків

Джерело: авторська розробка

Державне регулювання є одним з визначальних неринкових чинників діяльності зоологічних парків. Використовуючи два основні регулятори, держава впливає на економіку та контролює економічні процеси, а саме:

- **Адміністративно-правові регулятори** спрямовані на створення сприятливого правового поля для діяльності зоологічних парків та збалансування

інтересів суб'єктів господарювання навколо державних пріоритетів за допомогою нормативних актів, вказівок, розпоряджень.

Сьогодні діяльність зоологічних парків в Україні регулюється цілим рядом нормативно правових актів:

- Законами України «Про природно-заповідний фонд України», «Про тваринний світ», «Про культуру», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про зайнятість населення», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про рекламу», тощо.

- Постановами Кабінету Міністрів України: «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду», «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності», тощо.

– *Економічні регулятори* виявляються в створенні такого економічного середовища, яке змусить підприємців діяти в бажаному для держави руслі. Державне регулювання поширюється на податкову та фінансово-кредитну політику, податкові пільги, ціни і правила ціноутворення, цільові дотації, розміри економічних санкцій, науково-технічні, економічні та соціальні загальнодержавні й регіональні програми, договори на виконання робіт і постачань для державних потреб.

Зоологічні парки, які перебувають в комунальній власності громад населених пунктів є бюджетними установами та фінансуються за кошторисно-бюджетним принципом (табл. 1).

Бюджетні обмеження обумовлюють відсутність коштів для модернізації та розвитку даних комунальних установ. Таким чином інвестиційна та інноваційна політики зоологічних парків спрямовуються лише на отримання понадпланових фінансових коштів із муніципальних бюджетів.

Соціально-культурне середовище існування зоологічного парку є відзеркаленням суспільного життя населення певної території, а саме: етнічного та релігійного складу, рівня освіченості, тощо. Особливого значення в діяльності зоологічного парку набуває також відношення населення до тварин та до зоологічного парку в цілому.

Позитивне відношення виявляється в соціально-психологічній мотивації відвідування даних установ з метою огляду привабливих тварин в зоологічному парку та показу їх дітям, онукам (наприклад, мавп, левів, слонів, тощо) та експозиції з зануренням в «дикі» середовища (наприклад, проходження відвідувачів повз печери з кажанами, штучні джунглі, населені різнобарвними птахами, тощо).

Негативне відношення виявляється, як в масових акціях протестів, що організуються громадськими організаціями та правозахисниками тварин, так і в прояві жалості з боку пересічних громадян до

тварин, що утримуються в зоопарку, прагненні їх погодувати власноруч принесеним з дому кормом.

Економіко-географічне положення. Більшість зоологічних парків розташовані у великих містах, де вони можуть приваблювати потенційно велику кількість відвідувачів. Такі зоопарки зазвичай експонують велику кількість тварин різноманітних видів у відносно невеликих експозиціях. Однак, останнім часом досить популярним трендом стало створення зоопарків за містом, на більш великих площах з метою імітації природного та соціального поводження тварин. Це стало причиною створення сафарі-парків та навіть біопарків, які штучно імітують цілі екосистеми. Досі вони є не дуже значною групою, однак їх кількість стрімко збільшується. Вони спрямовані на показ більшої кількості тварин одного виду, з метою відтворення їх природного соціального поводження. Варто зазначити, що хоча сафарі-парки та біопарки розташовані на більших площах, вони приваблюють менше відвідувачів, в порівнянні зі своїми конкурентами у великих містах.

Безумовною перевагою для зоологічних парків виступає транспортна доступність. Так, наприклад, сьогодні значні проблеми відвідуваністю відчувають КУ «Черкаський міський зоопарк» та КО «Менський зоопарк», які в радянські часи знаходились на перехресті залізничних шляхів, а сьогодні залишилися осторонь основних залізничних маршрутів. Крім того, стан автомобільних доріг також значно обмежує транспортну доступність більшості зоологічних парків для потенційних відвідувачів-туристів.

Ринкові чинники вважаються одними із найголовніших факторів зовнішнього впливу. Чільне місце серед них посідають **попит та пропозиція**.

Пропозиція зоологічних парків є фактично майже необмеженою, адже дані території були створені штучно, а отже зі збільшенням темпів рекреаційного споживання ресурсів зоологічних парків доцільно створювати додаткову рекреаційну інфраструктуру на їх території, щоб перенаправляти потоки відвідувачів та керувати ними (наприклад, організувати додаткові входи до зоопарку, створювати додаткові місця для паркування автомобілів, тощо).

Попит зоологічних парків перебуває під дією сезонності. Основним чинником сезонності в зоологічних парках світу є природно-кліматичний, адже зоологічні парки знаходяться під відкритим небом (хоча деякі зоопарки реалізують концепцію розташування повністю в критих приміщеннях, наприклад, Allwetterzoo в м. Мюнстер, Німеччина).

Конкуренцією, як з боку інших установ, так і з боку телебачення та Інтернету призводить до планованого падіння динаміки відвідуваності зоологічних парків (рис. 4). Така тенденція притаманна, в цілому, більшості зоологічних парків світу [5].

Таблиця 1

Обсяги бюджетного фінансування зоологічних парків загальнодержавного значення, 2013 р.

Назва підприємства	План, тис. грн.	Факт, тис. грн.	Відхилення	
			тис. грн.	%
КО «Київський зоопарк»	28 687,1	23 667,5	-5 019,6	-7,5
КО «Менський зоопарк»	2 955,2	2 687,6	-267,6	-9,1
КУ «Миколаївський зоопарк»	11 901,7	11 508,3	-393,4	-3,3
КУ «Одеський зоопарк»	4 879,3	4 859,5	-19,8	-0,4
КУ «Рівненський зоопарк»	1 614,0	959,0	-655,0	-40,6
КО «Харківський зоопарк»	14 263,6	12 578,4	-1 685,2	-11,8
КУ «Черкаський міський зоопарк»	2 436,0	2 404,0	-32,0	-1,3
Всього	66 736,9	58 664,3	-8 072,6	-12,1

Джерело: авторська розробка на основі даних фінансової звітності зоологічних парків

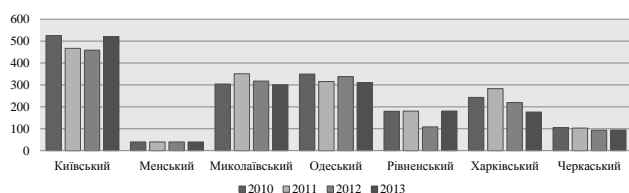

Рис. 4. Динаміка відвідуваності зоопарків загальнодержавного значення у 2010-2013 рр., тис. осіб

Джерело: авторська розробка

Конкуренція впливає на вибір підприємством ринків збуту, маркетингових посередників, постачальників, а також впливає на формування асортименту продукції і на всю діяльність підприємства. Сьогодні реалії існування зоологічних парків наступні: галузь в якій вони функціонують має ознаки недосконалої конкуренції, а саме олігополії, з переважанням монополій на місцевих рівнях. Знаменно, що в регіонах України, в яких не має зоологічних парків загальнодержавного значення, домінує конкурентне середовище та функціонують по декілька приватних зоопарків місцевого значення.

Собівартість та ціна. Ціна та якість виступають безумовною конкурентною перевагою основних послуг зоопарків, адже в муніципальних зоопарках, на відміну від

приватних, вони реалізуються за цінами, які дорівнюють або нижче собівартості. На ціну також впливає масовість відвідування від чого значно зменшуються витрати на обслуговування одного відвідувача. Наприклад, вартість відвідування зоопарку в Токіо, який щорічно відвідують понад 1,5 млн. відвідувачів й Сан-Дієго (3,3 млн. відвідувачів) буде вищою, ніж у зоопарках Пекіна (11 млн.) та Мехіко (12 млн.).

Висновки і пропозиції. На основі проведеного аналізу виявлено, що зоологічні парки, як суб'єкти господарювання мають складну внутрішню структуру. На діяльність зоологічних парків впливає низка різноманітних чинників, що мають як стимулюючий, так і стримуючий вплив на їх діяльність, а саме: ринкові (попит та пропозиція, конкуренція, собівартість та ціна, тощо) та неринкові (державне регулювання, економіко-географічне положення, соціально-культурне середовище). Система бюджетних дотацій зоологічних парків як комунальних установ в поєднанні з централізацією системи управління і відсутністю конкуренції, а також неможливістю споживачів послуг впливати на їх якість, приводять до: хронічного дефіциту фінансування, високої собівартості виробництва послуг, відсутності економічних стимулів до зниження витрат, тощо. Тож надати правильний вектор розвитку зоологічним паркам – це завдання науки, влади, бізнесу і громадян.

Список літератури:

1. Жупаненко А.В. Трансформація соціальної ролі зоопарків в сучасній економіці // Матеріали I Міжнародної заочної науково-практичної конференції «Туризм в сучасному світі. Проблеми і перспективи», Росія, Тула. – 2013. – С. 41-47.
2. Beadworth A., Bryman A. The wild animal in late modernity: the case of the Disneyization of zoos / Alan Beadworth, Alan Bryman // Tourist studies. – 2011. – № 1. – С. 83-104.
3. Frost W. Zoos and tourism: conservation, education, entertainment? / Warwick Frost. – Great Britain: Short run press, 2011. – 262 p.
4. Fuller Stephen S. Economic Impact of Zoo and Aquarium Operations And Construction Spending [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://www.aza.org/uploadedFiles/About_Us/aza-economic-impacts-zoos-aquariums-final-2009.pdf
5. Grant Kelli B. 10 Things Zoos Won't Tell You [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.marketwatch.com/story/10-things-zoos-wont-tell-you-1306528026434?pagenumber=1>
6. Hagginbottom K. Wildlife tourism: impacts, management and planning / Karen Hagginbottom. – Australia: Common Ground Publishing Pty Ltd, 2004. – 277 с.
7. Shackley M. Wildlife tourism / Myra Shackley. – London: International Thomson Business Press, 1996. – 152 с.

Жупаненко А.В.

Одесский национальный экономический университет

РЫНОЧНЫЕ И НЕРЫНОЧНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЗООЛОГИЧЕСКИХ ПАРКОВ

Аннотация

В статье рассмотрено понятие «зоологический парк» и его основные задачи. Произведена систематизация рыночных и нерыночных факторов развития современных зоопарков. Проанализировано их воздействие на деятельность зоологических парков Украины.

Ключевые слова: зоологический парк, рыночные факторы развития, нерыночные факторы развития, отрасль туризма и рекреации, природно-заповедный фонд.

Zhupanenko A.V.
Odessa National Economic University

MARKET AND NON-MARKET FACTORS OF MODERN ZOOLOGICAL PARKS DEVELOPMENT

Summary

The article considers the term «zoological park» and its main tasks. The systematization of market and non-market factors of development of modern zoological parks is provided. Their influence on the activity of Ukrainian zoological parks is analyzed.

Keywords: zoological park, market factors of development, non-market factors of development, branch of tourism and recreation, nature reserves.

УДК 332.136

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В АКТИВНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІСТАХ

Журба І.О.

Черкаський державний технологічний університет

Белов Б.О.

Черкаська міська рада

Досліджено матеріали сучасного європейського досвіду стратегічного управління розвитком міст, у т.ч. підходів до формування й реалізації стратегій міського розвитку. Вивчено методику реалізації двох типів стратегічних акцій та їх ключове значення для корінних змін у провідних містах Європи. Зазначено найбільш типові напрями стратегій розвитку західноєвропейських міст

Ключові слова: стратегічне управління, стратегія розвитку, місто, місцева громада, місцева політика, планування, взаємодія, моніторинг, стратегічна акція.

Постановка проблеми. В сучасних умовах все більшої актуальності набувають дослідження особливостей розвитку міських поселень і насамперед великих міст. Саме в містах зосереджується економічний, освітній та ультуричний потенціал держави. Вони здійснюють значний вплив на розвиток прилеглих територій. Все гостріше постає питання необхідності зміни планувальних структур міст з метою раціонального використання міської зони, розробки стратегічних планів розвитку великих міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії стратегічного планування зробили такі відомі зарубіжні вчені як: І. Ансофф, П. Друкер, Б. Карлоф, Дж. Коул, У. Кінг, Д. Кліланд, М. Мескон, Г. Мінцберг, М. Портер, А. Стрикленд, А. Томпсон, Р. Фатхутдінов, К. Хаттен, Дж. Хіггенс, А. Чандлер, Д. Шендел та вітчизняні – Л. Довгань, Г. Кіндрацька, В. Немцов, С. Оборська, З. Шершньова. Концептуальні та методичні підходи до формування й реалізації стратегій соціально-економічного розвитку міст розроблені у працях Л. Беззубко, О. Берданової, О. Бойко-Бойчука, Р. Брусак, В. Вакуленка, Г. Дробенка, О. Дудкіної, О. Карого, О. Карлової, В. Мамонової, П. Мавка, А. Мельник, Г. Монастирського, І. Парасюка, В. Пархоменка, В. Проскуріна, В. Прошка, Ю. Свірського, В. Тертички, Н. Хумарової, Ю. Шарова, Л. Шевчук, С. Шульц та ін.

Відаючи належне науковим здобуткам вітчизняних вчених, за вище зазначеними напрямками, слід відмітити недостатність вивчення питання європейського досвіду стратегічного планування.

Виділення не вирішених раніше загальної проблеми. Проблема необхідності принципового перегляду пріоритетів внутрішньої політики держави на користь локального (міського) рівня є новою, на

сьогодні недостатньо опрацьованою. Природно, що за таких умов першим кроком має бути аналіз наявного європейського досвіду з її вирішення.

Мета статті. Метою даного дослідження є аналіз сучасних європейських тенденцій розвитку міст, а також спроба актуалізувати у вітчизняній науковій думці тему необхідності принципової зміни відносин між системами держави та міста, ілюструючи зміною таких відносин в урбанізованих демократичних суспільствах. Завданнями статті є: висвітлити вплив європейських тенденцій – на роль та місце міст у процесах національного та цивілізаційного розвитку та спробувати спрогнозувати породжені цими тенденціями проблеми; визначити основні підходи, викладені у міжнародних документах, до взаємодії міст та держави та сформулювати можливі практичні наслідки зміни пріоритетів у внутрішній політиці країн ЄС на користь розвитку міст.

Виклад основного матеріалу. Стратегічні плани, повинні гнучко реагувати на мінливі умови і максимально враховувати інтереси всіх учасників. Тому процес планування, встановлення цілей і аналізу європейських міст організується так, щоб залучити якомога більш широке коло осіб та організацій. Для цього необхідна активна позиція міста як лідера і координатора.

Дуже важлива роль в розглянутих стратегіях відводиться принципу партнерства. Визнано, що успішною сьогодні може стати тільки всеохоплююча політика, яка об'єднує різні рівні влади, приватний сектор і місцеве населення, що припускає регіональне партнерство та міжнародне співробітництво між містами.

Чинники, що зумовили звернення європейських міст до стратегічного планування, охоплюють:

- специфіку окремих європейських країн;